University of Groningen

Lokale concentratie van allochtonen en steun aan de PVV

Van der Paauw, M.; Flache, A.

Published in:
Mens en Maatschappij

DOI:
[10.5117/MEM2012.4.DERP](https://doi.org/10.5117/MEM2012.4.DERP)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2012

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Van der Paauw, M., & Flache, A. (2012). Lokale concentratie van allochtonen en steun aan de PVV: Het effect van het percentage niet-westerse allochtonen op het percentage PVV-stemmen, in 246 gemeenten in 2006 . *Mens en Maatschappij*, 87(4), 371-394. <https://doi.org/10.5117/MEM2012.4.DERP>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Lokale concentratie van allochtonen en steun aan de PVV

Het effect van het percentage niet-westerse allochtonen op het percentage PVV-stemmen, in 246 gemeenten in 2006

Marnix van der Paauw en Andreas Flache¹

Summary

Local concentration of immigrants and support for the PVV: The effect of the percentage non-western immigrants on the percentage PVV votes, across 246 Dutch municipalities in 2006.

In this article we study the effect of the percentage non-western immigrants in a municipality on the percentage PVV votes at the municipality level, for 246 Dutch municipalities in 2006. Two contradictory hypotheses are tested. Ethnic group competition theory and integrated group threat theory suggest that a higher percentage non-western immigrants is associated with more PVV voting, whereas from the perspective of intergroup contact theory we derive the expectation of a negative association. We control in the analysis for aggregate characteristics of a municipality, such as characteristics of the age distribution, distribution of educational levels, socio-economic status, income distribution, number of residents, distribution of religious groups and average perceptions of unsafety. Multivariate regression analyses indicate that a higher percentage non-western immigrants is related to more PVV voting. Moreover, ethnic residential segregation in the municipality is negatively associated with PVV support, suggesting that it is not a lack of exposure to the ethnic minorities that explains why there is more PVV support in municipalities with more non-western immigrants.

1. Inleiding

De Partij Voor de Vrijheid (PVV) nam in 2006 voor de eerste keer deel aan verkiezingen voor de Tweede Kamer en behaalde 5,9 procent van de stemmen. Bij de eerstvolgende verkiezingen in 2010 was dit aantal meer dan verdubbeld (15,5 procent). In de publieke discussie wordt de opkomst

van de PVV vaak daarmee verklaard dat autochtonen zich bedreigd voelen door de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen. Standpunten tegen immigratie en tegen de invloed van de islam in Nederland horen tot het kernprogramma van de PVV. 'Conflicttheorieën' zoals de 'integrated group threat theory' (Stephan & Renfro, 2002) of de 'ethnic competition theory' (Coenders, 2001; Scheepers, Gijsberts & Coenders, 2002) onderbouwen deze verklaring. Hierbij wordt met name de lokale concentratie van etnische minderheden als een belangrijke factor gezien die gevoelens van bedreiging en daarmee negatieve houdingen tegen etnische minderheden en ondersteuning voor partijen met anti-immigratiestandpunten kan versterken (Schneider, 2008; Tolsma, Lubbers & Coenders, 2008).

Maar een lokale concentratie van niet-westerse allochtonen hoeft niet altijd te zorgen voor meer steun aan de PVV. In gemeenten met meer allochtonen² bestaan ook meer mogelijkheden voor positief interetnisch contact, wat vanuit het oogpunt van de prominente 'intergroup contact theory' (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2006) ook tot de verwachting kan leiden dat er minder vooroordelen tegen etnische minderheden bestaan en daarom minder op de PVV wordt gestemd. De centrale vraag van dit artikel luidt daarom: *Wat is de samenhang tussen het percentage niet-westerse allochtonen in een gemeente met het percentage PVV-stemmen?* De theorieën waarvan we uitgaan bij het beantwoorden van deze vraag richten zich vooral op effecten die de lokale concentratie van allochtonen heeft op het stemgedrag van de autochtone bevolking. Gezien het expliciet tegen immigratie en integratie van minderheden gerichte programma van de PVV lijkt het aannemelijk dat stemmen van niet-westerse stemgerechtigde inwoners op de PVV verwaarloosd kunnen worden en deze theorieën daarom bruikbaar zijn voor onze vraagstelling.

De tegenstrijdige implicaties van conflicttheorieën en contacttheorie voor het effect van de lokale concentratie van etnische minderheden zijn al in een aantal eerdere studies empirisch onderzocht. Het algemene beeld dat hier naar voren lijkt te komen is een complex samenspel van contacteffecten en effecten van ervaren bedreiging en competitie. Tolsma, Lubbers en Coenders (2008) vonden ondersteuning voor de contacttheorie waarvolgens individuele autochtone respondenten minder weerstand hadden tegen interetnische huwelijken, naarmate het deel niet-westerse minderheden in hun gemeente groter was. Maar in dezelfde studie kwam ook naar voren dat laag opgeleide respondenten meer weerstand vertoonden in gemeenten met relatief meer inwoners van niet-westerse minderheden. Schneider (2008) vond in een landen vergelijkende analyse een curvilineair verband. In landen met een relatief klein deel immigranten bleek een hoger percentage immigranten samen te hangen met sterkere percepties van etnische bedreiging bij

autochtonen, maar deze samenhang keerde om bij een hoog percentage immigranten. Een soortgelijk resultaat kwam op het niveau van gemeenten naar voren in het onderzoek van Rink, Phalet en Swyngedouw (2009) naar de kans dat een individuele respondent bij de parlementsverkiezingen in Vlaanderen op het extreemrechtse Vlaams Blok zou stemmen. Lubbers, Gijssels en Scheepers (2002) vonden wederom eerder ondersteuning voor conflicttheorieën. In hun studie waren respondenten in verschillende Europese landen eerder geneigd op extreemrechtse partijen te stemmen, naarmate het land een groter percentage inwoners van buiten de EU had (zie ook Lubbers, Scheepers & Billiet, 2000).

Het merendeel van de onderzoeken naar effecten van lokale concentratie van allochtonen richt zich op individuele houdingen van autochtonen ten aanzien van allochtonen, waarbij rekening wordt gehouden met de invloed van contextuele factoren op gemeente- of landenniveau. Er zijn nog weinig studies die zich op effecten op feitelijk gedrag richten, zoals het stemmen op een anti-immigratiepartij bij verkiezingen. Bovendien is er relatief weinig onderzoek dat tracht de invloed te verklaren van lokale concentratie allochtonen op individueel gedrag zoals zich op het macroniveau van gemeenten of landen manifesteert, variërend tussen gemeenten of landen in de mate van electorale steun voor een anti-immigratiepartij. Met ons onderzoek willen we daarom meer inzicht daarin verschaffen hoe op het macroniveau van gemeenten in Nederland de lokale concentratie van etnische minderheden en andere kenmerken van de gemeente samenhangen met steun voor de PVV. Van der Waal, Koster en Achterberg (2011) hebben op basis van de verkiezingsuitslagen van de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 en 2006 een vergelijkbare studie doorgevoerd, met de gegevens van de vijftig grootste Nederlandse steden. In het onderhavige onderzoek gebruiken we een aanzienlijk grotere steekproef en betrekken we bovendien een aantal relevante gemeentekennmerken waarvoor in hun onderzoek niet werd gecontroleerd (o.a. leeftijdsopbouw, gevoelens van onveiligheid, opkomst bij de verkiezingen). We hebben gebruikgemaakt van de gegevens van de 246 Nederlandse gemeenten die in 2006 minimaal 20.000 inwoners hadden. Door gemeenten met minder dan 50.000 inwoners te betrekken konden we een grotere steekproefomvang realiseren en door gemeenten met minder dan 20.000 inwoners uit te sluiten konden we vermijden dat er te veel gemeenten met een verwaarloosbaar kleine allochtone bevolking in de steekproef werden opgenomen.

In het tweede paragraaf van dit artikel werken we op basis van contacttheorie en conflicttheorieën een aantal hypothesen verder uit en onderbouwen die. Paragraaf 3 bevat een nadere beschrijving van de gebruikte data en methoden. Analyses van de data en resultaten beschrijven we in paragraaf 4 en in het afsluitende paragraaf bediscussiëren we de bevindingen en formuleren we conclusies.

2. Theorie en hypothesen

374

De mechanismen van conflicttheorieën en contacttheorie zijn in eerste instantie op microniveau geformuleerd. Uit de aannamen van deze theorieën kan niet rechtstreeks worden afgeleid wat de te verwachten effecten zijn van de lokale concentratie van etnische minderheden op het percentage stemmen voor de PVV in een gemeente. Tussen microprocessen en verbanden op het macroniveau van grote sociale eenheden – zoals gemeenten – kan een complex transformatieproces liggen. Zo kan een grotere lokale concentratie van allochtonen voor een bepaald deel van de autochtonen (bijvoorbeeld degenen die relatief positieve opvattingen hebben over etnische minderheden) leiden tot meer contact en daarom tot nog positievere opvattingen, met als resultaat een kleinere kans op de PVV te stemmen. Maar voor degenen die eerder negatieve opvattingen hebben neemt de neiging op de PVV te stemmen wellicht juist toe als er meer allochtonen in hun woonomgeving zijn. Welk effect op het macroniveau doorslaggevend is, kan niet zonder meer uit de betreffende theorieën of uit eerder onderzoek worden afgeleid. Bij de theoretische afleidingen in het vervolg nemen we daarom bewust een ‘naïef’ standpunt in en formuleren we hypothesen op basis van de simplificatie dat effecten die een bepaalde theorie op het microniveau voorspelt, simpelweg kunnen worden geaggregeerd naar overeenkomstige verbanden op macroniveau. Bij het toetsen van deze hypothesen willen we dan ook niet pretenderen dat we de betreffende microtheorieën zelf toetsen. Wel kunnen we toetsen in hoeverre de theorieën deugen als heuristiek om factoren aan te wijzen die op macroniveau de verschillen verklaren tussen gemeenten in de mate waarin op de PVV wordt gestemd.

We bespreken eerst de theoretische verwachtingen die wij uit conflicttheorieën en contacttheorie afleiden. Vervolgens gaan we in op een aantal verdere gemeentekennmerken die we als controlevariabelen meenemen in onze analyses van het percentage stemmen voor de PVV in de betreffende gemeente.

2.1 Conflicttheorieën

De ‘integrated group threat theory’ (Stephan & Renfro, 2002) en de ‘ethnic competition theory’ (Coenders, 2001; Scheepers, Gijsberts & Coenders, 2002) benadrukken dat autochtonen zich door etnische minderheidsgroepen bedreigd kunnen voelen in hun economische positie, maar ook in hun sociale status, identiteit of cultuur. Stephan en Renfro onderscheiden vier verschillende typen van bedreiging. De eerste is de realistische bedreiging die voortkomt uit conflicten over schaarse goederen. Type twee is de bedreiging van symbolische aard. Deze bedreiging is gerelateerd aan de culturele verschillen die bestaan tussen groepen.

Het derde type bedreiging is gebaseerd op angst die voorkomt uit de interactie van leden van de 'in-group' met die van de 'out-group'. Type vier zijn negatieve stereotypen die voortkomen uit negatieve relaties die gebaseerd zijn op contact tussen de 'in-group' en de 'out-group' (Stephan & Renfro, 2002). Deze ontstaan doordat etnische groepen tegengestelde belangen (menen te) hebben bij het verwerven van schaarse goederen. Hierdoor kan tussen groepen concurrentie ontstaan die ook als zodanig wordt ervaren (Dagevos & Gijsberts, 2004).

Auteurs in de traditie van de 'ethnic competition theory' benadrukken, voortbouwend op het werk van Blalock (1967), verdere vormen van competitie tussen groepen. Dit zijn met name competitie over culturele hulpbronnen, over de inhoud van de collectieve identiteit van een samenleving, of over de politieke macht (o.a. Tolsma e. a., 2008).

In beide theoretische lijnen van competitietheorieën wordt de lokale groeps grootte van de etnische 'out-group' als belangrijke factor gezien die de door autochtonen gepercipieerde bedreiging versterkt. Dagevos & Gijsberts (2005) interpreteren bijvoorbeeld in dit licht hun bevinding dat interetnisch contact afneemt als de lokale concentratie van etnische minderheden een bepaalde grens overstijgt. Dit wordt door hen gezien als het gevolg van een toenemende perceptie van bedreiging onder autochtonen. Uitgaande van de veronderstelling dat autochtone kiezers eerder op de PVV stemmen naarmate zij meer bedreiging door etnische minderheden ervaren, leiden we vanuit het oogpunt van competitietheorieën de volgende verwachting af. *Hypothese 1: Naarmate in een gemeente het percentage niet-westerse allochtonen hoger is, zal het percentage PVV-stemmen hoger zijn.*

Een tweede aspect van de ruimtelijke concentratie van allochtonen waarvoor uit conflicttheorieën verwachtingen over een samenhang met steun aan de PVV kunnen worden afgeleid, is de etnische segregatie van allochtonen en autochtonen in een gemeente. Etnische segregatie is de mate waarin binnen een gemeente autochtonen en allochtonen in van elkaar gescheiden woonomgevingen wonen. Conflicttheorieën benadrukken dat autochtonen bij minder segregatie eerder competitie kunnen ervaren over hulpbronnen tussen etnische groepen in de directe woonomgeving. Dit kan gevoelens van bedreiging door de 'out-group' en daarmee negatieve houdingen tegenover de 'out-group' versterken. Vanuit deze negatieve houdingen zouden autochtone kiezers in gemeenten met minder segregatie eerder geneigd zijn op de PVV te stemmen. De tweede hypothese van ons onderzoek luidt daarom als volgt. *Hypothese 2: Wanneer etnische segregatie in een gemeente hoger is, zal het percentage PVV-stemmen lager zijn.*

Van der Waal, Koster en Achterberg (2011) vonden in hun onderzoek naar PVV-verkiezingsuitslagen van 2006 en 2010 in vijftig Nederlandse

gemeenten op macroniveau ondersteuning voor dit verband van etnische segregatie en steun aan de PVV. Zij gebruikten segregatiematen uit de Atlas voor Gemeenten van 2004. In het hier gepresenteerde onderzoek zullen segregatiematen van een groter aantal gemeenten worden gebruikt, die in hetzelfde jaar zijn gemeten waarin de onderzochte verkiezingen plaatsvonden (2006).

2.2 Contacttheorie

De 'intergroup contact theory' (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2006) stelt dat positief contact (bijvoorbeeld in de directe woonomgeving) tussen leden van etnische groepen kan leiden tot positievere opvattingen over de andere groep als geheel. Pettigrew (1998) benoemt twee processen die aan de grondslag kunnen liggen van dit verband en voor dit onderzoek het relevantst zijn. Contact zorgt er ten eerste voor dat leden van de 'in-group' meer kunnen leren over de 'out-group', wat een eventueel negatief beeld over de 'out-group' kan verbeteren. Ten tweede kan contact met een lid van de 'out-group' leiden tot positieve emoties die de vooroordelen verminderen.

In veel onderzoek op basis van de contacttheorie wordt benadrukt dat positief contact niet automatisch het gevolg hoeft te zijn van de mogelijkheid tot contact, maar dat verdere gunstige voorwaarden aanwezig moeten zijn (Allport, 1954). Pettigrew en Tropp (2006) vonden echter op basis van een meta-analyse van een groot aantal empirische studies dat alleen al blootstelling aan leden van de andere groep gerelateerd is aan positievere opvattingen over de groep als geheel. Naarmate in een lokale omgeving het percentage niet-westerse allochtonen groter is, kan worden aangenomen dat autochtonen meer aan niet-westerse allochtonen worden blootgesteld. Op basis van de contacttheorie kan daarom ook worden verwacht dat deze toename zorgt voor meer wederzijds begrip en daardoor tot een afname van steun aan de PVV. Hieruit leiden we de volgende verwachting af. *Hypothese 3: Naarmate in een gemeente het percentage niet-westerse allochtonen hoger is, zal het percentage PVV-stemmen lager zijn.*

Conflicttheorieën en contacttheorie leiden tot elkaar tegensprekende verwachtingen voor het effect van etnische segregatie. Vanuit het oogpunt van de contacttheorie worden autochtonen in gemeenten met een lagere mate van segregatie meer blootgesteld aan contact met allochtonen. Daarom bestaat in deze gemeenten ook meer gelegenheid voor daadwerkelijk positief contact. Dit zou tot minder negatieve vooroordelen over etnische minderheden moeten leiden en daarom ook tot minder steun voor een anti-immigratie partij als de PVV. Dit leidt tot de vierde hypothese van ons onderzoek. *Hypothese 4: Wanneer etnische segregatie in een gemeente hoger is, zal het percentage PVV-stemmen hoger zijn.*

Conflicttheorieën en contacttheorie wijzen op een aantal vooral sociaal-economische kenmerken van gemeenten die, naast de lokale concentratie van niet-westerse allochtonen, bij de autochtone bevolking gevoelens van etnische bedreiging kunnen versterken of van invloed kunnen zijn op de mogelijkheid van positief interetnisch contact. Om zo goed als mogelijk uit te sluiten dat een gevonden effect van de lokale concentratie van niet-westerse etnische minderheden is te wijten aan variatie in deze gemeentekennmerken, zullen we hiervoor in onze analyses controleren. In het vervolg bespreken we mogelijke samenhangen tussen steun voor de PVV en de leeftijdsopbouw, de verdeling van opleidingsniveaus, sociaaleconomische achterstand, inkomensverdeling, aantal inwoners per gemeente, verdeling van religieuze groepen, onveiligheidsgevoelens en etnische segregatie in een gemeente.

Leeftijdsopbouw: Eerder onderzoek laat vermoeden dat hogere leeftijd een versterkende factor is voor gevoelens van etnische bedreiging en negatief gerelateerd is aan openheid voor contact met een 'out-group'. Dagevos & Gijsberts (2005) beschrijven dat ouderen minder contact onderhouden met allochtonen dan jongeren, waardoor vanuit het oogpunt van de contacttheorie negatieve vooroordelen in mindere mate kunnen worden afgebouwd. Quillian (1995) beschrijft dat oudere individuen en cohorten de neiging hebben om meer vooringenomen te zijn dan jongeren. Ook Hjerm (2009) vindt dat oudere respondenten meer tegen immigratie zijn dan respondenten van middelbare leeftijd, maar constateert hetzelfde ook voor jonge respondenten. Hjerm geeft een drietal redenen voor het mogelijke effect van hogere leeftijd. Ten eerste zouden jongeren in de tweede helft van de twintigste eeuw meer zijn opgegroeid met liberale waarden. Ten tweede meet leeftijd verschillen in de psychische gesteldheid van het individu over een levenscyclus. Een mogelijke derde reden is dat jongere en oudere mensen kwetsbaarder zijn dan mensen van middelbare leeftijd. In het kader van dit onderzoek is het onmogelijk deze verschillende mechanismen te onderscheiden, wel kan gecontroleerd worden hoe groot het aandeel relatief oude bewoners is in een gemeente.

Verdeling opleidingsniveaus: Volgens etnische competitietheorieën oordelen sociale groepen die in meerdere mate concurrentie ervaren van de 'out-group' ook negatiever over deze groep dan sociale groepen die minder concurrentie ervaren. Etnische minderheden verkeren in Nederland, gemiddeld genomen, in lagere sociale posities. Autochtone Nederlanders in vergelijkbare sociale posities ervaren hierdoor de meeste concurrentie van etnische minderheden en voelen zich in hogere mate bedreigd (Dagevos & Gijsberts, 2004). Een belangrijke indicator voor de mate waarin dit het geval is, is de verdeling van opleidingsniveaus in

een gemeente. Naarmate meer inwoners in een gemeente relatief hoog zijn opgeleid, kan worden verwacht dat in de gemeente minder bedreiging door etnische minderheden wordt ervaren. Consistent met deze verwachting komt uit onderzoek naar voren dat op individueel niveau een lager opleidingsniveau samengaat met een negatievere houding van autochtonen ten aanzien van niet-westerse allochtonen (Schlueter & Scheepers, 2010; Dagevos & Gijsberts, 2005; Quillian, 1995; Coenders e.a., 2004). Een ander mechanisme is dat een hoger opleidingsniveau ervoor zorgt dat autochtonen ruimdenkender zijn tegenover groepen met een andere culturele achtergrond (Dagevos & Gijsberts 2005; Dagevos & Vervoort 2008). Aangezien uit eerder onderzoek bekend is dat lokale concentratie van allochtonen samenhangt met de verdeling van opleidingsniveaus in een gemeente, controleren we daarom ook voor dit kenmerk.

Indicatoren van sociaaleconomische achterstand en inkomensverdeling: In gemeenten met meer sociaaleconomische achterstand vindt meer competitie plaats tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen dan in gemeenten met minder sociaaleconomische achterstand (Quillian, 1995; Dagevos & Gijsberts, 2005; Tolsma e.a., 2008). Zo benadrukt Quillian (1995), voortbouwend op Blalock (1967), dat wanneer economische bronnen schaars zijn, autochtone individuen meer dreiging ervaren van de 'out-group'. Een eerste indicator voor economische competitie zijn lage inkomens. Hiernaast wijzen werkloosheid en de verhouding koop- versus huurwoningen in een gemeente op de mate van sociaaleconomische achterstand en daarmee weer indirect op inkomen. Omdat deze kenmerken kunnen samenhangen met lokale concentratie van allochtonen, controleren we voor mogelijke effecten van sociaaleconomische achterstand. Hierbij onderscheiden wij gemiddeld inkomen van de andere indicatoren van sociaaleconomische achterstand, om te kunnen zien of er aanvullende effecten zijn naast het effect van gemiddeld inkomen.

Aantal inwoners: Het aantal inwoners in een gemeente kan van invloed zijn op het percentage stemmen voor de PVV en zal daarom als controlevariabele worden opgenomen in onze analyses. Eerder is al beargumenteerd dat door grotere concentratie van sociaaleconomische achterstanden in stedelijke gebieden – waar het aantal inwoners per gemeente in het algemeen hoger is – niet-westerse allochtonen in deze gebieden meer etnische bedreiging ervaren (Coenders e. a., 2004). Verder hebben grotere gemeenten meer last van illegale immigratie, georganiseerde misdaad, woningnood en criminaliteit. Deze problemen kunnen verder ervoor zorgen dat autochtone bewoners zich bedreigd voelen door etnische minderheden en daardoor eerder op de PVV stemmen.

Verdeling religieuze groepen: Ook voor het percentage religieuzen onder autochtonen in een gemeente moet worden gecontroleerd, aangezien het met steun voor de PVV kan samenhangen. Coenders e.a. (2004) bear-

gumenteren dat religieuze individuen zich meer bedreigd voelen door allochtonen dan niet-religieuze individuen. Een mogelijke reden hiervoor is de geloofsovertuiging van niet-westerse allochtonen. Niet-westerse allochtonen zijn in het algemeen moslim. Dat zou kunnen betekenen dat autochtone religieuzen op basis van hun geloof eerder een afkeer zouden hebben van allochtone moslims. Empirisch onderzoek ondersteunt dit vermoeden voor weerstand tegen interculturele relaties (Tolsma e.a., 2008) en percepties van bedreiging door de 'out-group' (Schluter & Scheepers, 2010). Aangezien moslims zichzelf in het algemeen als religieus beschouwen, kan het deel inwoners van een gemeente dat als niet-religieus wordt geclassificeerd als goede indicator gelden voor de mate van religiositeit onder de autochtone bevolking en zal deze variabele daarom in de analyses worden meegenomen.

Onveiligheidsgevoelens: Het is aannemelijk dat autochtonen zich in sterkere mate etnisch bedreigd voelen in gemeenten waar de criminaliteitscijfers hoger zijn. In Nederland zijn niet-westerse allochtonen oververtegenwoordigd in criminaliteitsstatistieken en wordt door de media hier veel aandacht aan geschonken (Tolsma, 2009, p. 53). Dit versterkt de perceptie van (veel) autochtonen dat allochtonen criminelere zijn dan autochtonen. Criminaliteit door leden van niet-westerse minoriteiten (met name Marokkanen) is een prominent aandachtspunt voor de PVV, waardoor het aannemelijk is dat kiezers die zich onveiliger voelen ook eerder geneigd zijn op de PVV te stemmen. Hierdoor kan variatie in onveiligheidsgevoelens op gemeenteniveau samenhangen met steun voor de PVV. Een betreffende indicator is daarom meegenomen in ons onderzoek.

Opkomstpercentage: Ten slotte zal in dit onderzoek ook nog worden gecontroleerd voor verschillen tussen gemeenten in het opkomstpercentage bij de verkiezingen. Het lijkt aannemelijk dat dit ook samenhangt met steun voor de PVV. Een mogelijke reden is dat PVV-kiezers vooral kiezers zijn die ontevreden zijn met 'de politiek'. In gemeenten met relatief lage verkiezingsopkomst nemen vermoedelijk juist deze ontevreden kiezers eerder niet deel aan verkiezingen, waardoor de electorale steun voor de PVV hier lager kan uitvallen.

3. Data, operationalisering en methode

We bespreken opeenvolgend de gebruikte data, operationalisatie van de variabelen en enkele specifieke aspecten van de gebruikte multivariate regressiemodellen.

3.1 Data

380

Voor de toetsing van de hypothesen is een databestand geconstrueerd gebaseerd op gegevens van de 246 Nederlandse gemeenten die op 1 januari 2006 minimaal 20.000 inwoners telden. De data zijn afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en de Kiesraad. Gegevens over bevolkingsstatistieken zijn verkregen via CBS StatLine en de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) van de desbetreffende gemeenten. Indien het niet anders is vermeld, zijn de gegevens voor alle variabelen gebaseerd op het jaar 2006. Cijfers over verkiezingsuitslagen zijn afkomstig van de Kiesraad. Voor data over het opleidingsniveau wordt eveneens gebruikgemaakt van gegevens uit CBS StatLine. Deze gegevens ontvangt het CBS van de Informatie Beheer-Groep (IB-Groep), Centrale Financiële Instellingen (CFI), het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Data over sociaaleconomische achterstand en inkomen verkrijgt het CBS van diverse instellingen. Gegevens over werkloosheidswet (WW) en uitkeringen is afkomstig van het Uitvoeringsinstituut Werknemers Verzekeringen (UWV) en cijfers over de Algemene Bijstandswet/Wet Werk en Bijstand (ABW/WWB) wordt door gemeenten aangeleverd. Informatie over het gemiddelde inkomen is afkomstig uit het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO). Data over de woningstatistiek wordt via de gemeenten aan het CBS verstrekt. Het Permanent Onderzoek Leef Situatie (POLS) levert data over religie. Cijfers over de onveiligheid zijn afkomstig van de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR) 2005-2008. Data over de mate van segregatie per gemeente zijn ten slotte afkomstig uit het Volkshuisvesting Informatie Systeem (VOIS) van de Rijksoverheid, aangeleverd door het CBS.

3.2 Beschrijving variabelen

Hier volgt een omschrijving van de kenmerken die per gemeente in het databestand zijn opgenomen en van de manier waarop deze zijn gemeenten. Alle kenmerken hebben betrekking op alle inwoners, mits anders vermeld.

Percentage PVV-stemmen (populatie: geldige stemmen per gemeente). Deze variabele meet het percentage PVV-stemmen in verhouding tot het geschatte aantal kiesgerechtigde autochtonen in de betreffende gemeente. We corrigeren het 'ruwe' percentage PVV-stemmen voor de etnische samenstelling van de gemeente, omdat we aannemen dat niet-westerse allochtone kiesgerechtigden niet op de PVV stemmen. Dit baseren we op het verkiezingspamflet (Verkiezingspamflet PVV TK 2006) dat de partij tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 heeft uitgebracht, waarin expliciet standpunten naar voren worden gebracht die tegen de

belangen van niet-westerse autochtonen in Nederland zijn gericht. De afhankelijke variabele van ons onderzoek (percentage PVV-stemmen, gecorrigeerd voor geschat aandeel autochtone kiesgerechtigden aan het electoraat van de gemeente) wordt als volgt geconstrueerd. Ten eerste wordt het aantal autochtone inwoners per gemeente bepaald. Op basis van het bekende percentage autochtone inwoners van de gemeente veronderstellen we dat een even groot percentage van het aantal kiesgerechtigden autochtonen zijn. Het aantal op de PVV uitgebrachte geldige stemmen wordt door het zo geschatte aantal autochtone kiesgerechtigden gedeeld en het resultaat getransformeerd naar een percentage.

Lokale concentratie van niet-westerse allochtonen: Deze variabele bevat als percentage het deel personen van de woonbevolking van de betreffende gemeente waarvan ten minste één ouder in het buitenland is geboren, behorend tot de categorie niet-westerse allochtonen. Allochtonen worden tot de categorie niet-westers gerekend wanneer ze zijn geboren in: Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië.

Leeftijdsopbouw: Leeftijdsopbouw wordt gemeten als het deel van de woonbevolking dat 65 jaar of ouder is ten opzichte van het totale aantal inwoners in een buurt of gemeente. We veronderstellen dat ouderen in tegenstelling tot jongeren meer dreiging ervaren van niet-westerse allochtonen. Daarom hebben we voor de relatieve omvang van leeftijdscategorie 65 jaar en ouder gekozen als belangrijk gemeentekenmerk van de leeftijdsopbouw. De inwoners in deze categorie hebben de pensioengerechtigde leeftijd bereikt.

Opleidingsniveau (populatie: alle inwoners van een gemeente): Opleidingsniveau meet het aantal afgestudeerden aan het hoger en universitair onderwijs. Dit aantal wordt gedeeld door het totale aantal inwoners in de gemeente.

Sociaaleconomische achterstand (populatie: woonbevolking): Om sociaaleconomische achterstand te meten is een schaal geconstrueerd opgebouwd uit drie items. De items zijn het percentage huurwoningen van het totale aantal woningen in de gemeente, het aantal werkloosheidswet (WW) uitkeringen per duizend inwoners in de leeftijdscategorie 15-65 jaar en het aantal Algemene bijstandswet/Wet werk en bijstand (ABW/WWB) uitkeringen per duizend particuliere huishoudens. Alle items worden eerst gestandaardiseerd en daarna bij elkaar opgeteld om de schaalscore te vormen. Een hogere score op de schaal wijst op een hogere mate van sociaaleconomische achterstand. De schaal kan als intern consistent worden beschouwd (Cronbachs $\alpha = 0,76$).

Gemiddeld inkomen (populatie: totale bevolking): Gebaseerd op het Regionaal Inkomensonderzoek (RIO) geeft de score van de variabele 'gemiddeld inkomen' X 1000 euro het daadwerkelijke gemiddeld inkomen aan van de inwoners van een gemeente in het jaar 2005.

Aantal inwoners: Het totale aantal inwoners dat op 1 januari 2006 stond ingeschreven in de desbetreffende gemeente.

Percentage niet-religieuze inwoners: Het percentage niet-religieuze inwoners is in het Permanent Onderzoek Leef Situatie (POLS) niet beschikbaar per gemeente, maar alleen per COROP (Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeks Programma) gebied. Cijfers over het percentage niet-religieuze inwoners is afkomstig uit 2003 en is gebaseerd op gegevens over religie van een inwoner uit de gemeentelijke basisadministratie. Een COROP-gebied bestaat uit verscheidende gemeenten die zijn samengevoegd. Op 1 januari 2006 bestond Nederland uit veertig COROP-gebieden (COROP-gebieden 2006). Aan alle gemeenten die binnen hetzelfde COROP-gebied vallen wordt voor deze variabele dezelfde score toegekend.

Onveiligheidsgevoelens in een gemeente (populatie: personen van 15 jaar of ouder in particuliere huishoudens in Nederland): In de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR) 2005-2008 heeft elke politieregio een eigen score die de subjectieve onveiligheidsbeleving van de inwoners binnen de politieregio weergeeft. Nederland bestond op 1 januari 2006 uit 25 politieregio's (politieregio's 2006). Aan alle gemeenten in het databestand die binnen dezelfde politieregio vallen, wordt dezelfde score toegekend. De gebruikte schaal loopt van nul tot vijf waarbij een hogere score duidt op een hogere gemeten beleving van onveiligheid.

Etnische segregatie: Voor deze variabele gebruiken we de segregatiemaat die het CBS jaarlijks bepaalt voor het Volkshuisvesting Informatie Systeem (VOIS) van de Rijksoverheid. Deze maat wordt niet betrouwbaar gesteld voor gemeenten met minder dan 50.000 inwoners. Voor het jaar 2006 zijn 65 van de in totaal 246 gemeenten geselecteerd. De index geeft per gemeente aan in welke mate bevolkingsgroepen (on)evenredig over de wijken in een stad zijn gehuisvest. Deze maat is gebaseerd op een index voor het meten van 'evenness' van de verdeling van groepen³ (Massey & Denton, 1988).

3.3 Transformaties, assumpties regressieanalyse en statistische analysemethoden.

De afhankelijke variabele (percentage PVV) blijkt in ons databestand zeer scheef te zijn verdeeld (skewness=1,68; Q_1 =3,86; Q_2 =5,12 en Q_3 =6,54). Dit geldt ook voor de centrale onafhankelijke variabele (percentage niet-westerse allochtonen: skewness=2,11; Q_1 =2,66; Q_2 =5,09 en Q_3 =8,88). We hebben daarom ervoor gekozen beide variabelen voor de toetsende analyse te transformeren.⁴ Bij beide variabelen werd de oorspronkelijke score van de variabele vervangen door de logaritme van de score, omdat op deze manier het beste kon worden voldaan aan de assumpties van een lineaire multivariate regressieanalyse (Miles & Shevlin, 2001). Ook na de

transformatie bleek er sprake te zijn van enige multicollineariteit tussen variabelen die in het regressiemodel werden opgenomen. Maar de onderlinge correlaties zijn niet groter dan 0,8 en de Variance Inflation Factor (VIF) en tolerance ($1 / \text{VIF}$) blijven binnen kritieke waarden, waardoor een lineaire multivariate regressieanalyse nog steeds toepasbaar is (Huisman & de Vries, 2007).

4. Analyses en resultaten

4.1 Beschrijvende analyses

Tabel 1 geeft een overzicht over de gemiddelden, standaarddeviaties, hoogste en laagste scores per variabele in onze steekproef van 246 gemeenten met op 1 januari 2006 minimaal 20.000 inwoners. Het gemiddelde percentage PVV-stemmen van een gemeente is 5,5 procent, waarbij er aanzienlijke verschillen zijn tussen gemeenten. Het percentage PVV-stemmen is in Venlo het hoogst (18,02 procent) en in Opsterland het laagst (2,13 procent). Het gemiddelde percentage niet-westerse allochtonen van een gemeente is 6,7 procent, hierbij zijn eveneens grote verschillen tussen gemeenten. In Rotterdam is het percentage niet-westerse allochtonen met 35,4 procent het hoogst en in de gemeente Tubbergen het laagst (0,76 procent). Ook de segregatie-index kent een grote variatie tussen gemeenten ($\bar{x} = 27,49$; S.D. = 7,96). Bij een schaal die loopt van nul tot en met honderd, was de index voor de gemeente Amstelveen het laagst (11,90) en in 's-Gravenhage het hoogst (46,20).

4.2 Bivariate verbanden tussen gemeentekennmerken en percentage PVV-stemmen

Tabel 2 geeft een overzicht over de onderlinge bivariate correlaties van de variabelen in onze studie (Pearson's r). De bivariate correlaties zijn grotendeels consistent met verwachtingen die uit de conflicttheorieën naar voren komen. Een hoger percentage PVV-stemmen (log-getransformeerd) blijkt duidelijk samen te hangen met een hoger aandeel niet-westerse allochtonen (log-getransformeerd) in de lokale bevolking ($r=0,47$, $p<0,01$), een hogere beleving van onveiligheid ($r=0,63$, $p<0,01$), meer sociaaleconomische achterstand ($r=0,32$, $p<0,01$) en een groter aantal inwoners ($r=0,21$, $p<0,01$). In gemeenten met een sterkere vertegenwoordiging van niet-religieuze inwoners wordt minder op de PVV gestemd ($r=-0,18$, $p<0,01$). Er blijkt geen bivariate samenhang te zijn tussen het percentage hoger opgeleiden in een gemeente en het percentage PVV-stemmen ($r=-0,03$, $p>0,05$), wat ook geldt voor de etnische segregatie in een gemeente en het percentage PVV-stemmen ($r=-0,12$, $p>0,05$). Dit ondanks het feit dat segregatie hoger is in gemeenten met meer niet-westerse alloch-

Tabel 1 Beschrijvende data variabelen (N=246)

Variabele	Gem.	S.D.	Min.	Max.
Percentage PVV-stemmen ⁵	5,54	2,42	2,13	18,02
Percentage PVV-stemmen (log-getransformeerd)	1,63	0,39	0,75	2,89
Percentage niet-westerse allochtonen ⁵	6,68	5,53	0,76	35,43
Percentage niet-westerse allochtonen (log-getransformeerd)	1,60	0,78	-0,27	3,57
Percentage 65 jaar of ouder	14,80	2,55	7,00	22,00
Percentage hbo/wo	0,41	0,29	0,16	2,53
Sociaaleconomische achterstand	0,00	2,47	-4,93	8,58
Gemiddeld inkomen	12,72	1,17	10,70	19,40
Aantal inwoners	55.658	73.108	20.133	743.079
Percentage niet-religieuze inwoners	38,70	12,26	12,50	64,40
Beleving onveiligheid	2,54	0,31	2,00	3,30
Opkomstpercentage	81,67	3,67	70,87	89,99
Segregatie-index (N=65)	27,49	7,96	11,90	46,20

tonen ($r=0,26$, $p<0,01$). Hiernaast bevestigen de resultaten het bekende beeld dat allochtonen vooral in grotere gemeenten zijn geconcentreerd, wat blijkt uit de hoge correlatie tussen het aantal inwoners en het percentage niet-westerse allochtonen ($r=0,51$, $p<0,01$). Gemeenten met meer inwoners kennen ook meer sociaaleconomische achterstand ($r=0,54$, $p<0,01$). Sociaaleconomische achterstand is wederom sterker, naarmate het percentage niet-westerse allochtonen in een gemeente hoger is ($r=0,61$, $p<0,01$). Verder hangt – opvallend genoeg – het opkomstpercentage bij verkiezingen negatief samen met het percentage PVV-stemmen ($r=-0,59$, $p<0,01$). Hiernaast is er een lagere verkiezingsopkomst in gemeenten met meer sociaaleconomische achterstand ($r=-0,68$, $p<0,01$) en een hoger percentage allochtonen ($r=-0,47$, $p<0,01$).

4.3 Toetsende analyses

In tabel drie worden de resultaten van de toetsende multivariate regressieanalyses gepresenteerd. De variabelen worden in inhoudelijk samenhangende blokken stapsgewijs aan het model toegevoegd. Model 1 bevat als enige onafhankelijke variabele het gemeentekenmerk waarin we theoretisch vooral zijn geïnteresseerd, het percentage niet-westerse

Tabel 2 Pearson-correlaties van alle in de analyse gebruikte variabelen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Percentage PVV-stemmen (log-getransformeerd)	–										
2 Percentage niet-westerse allochtonen (log-getransformeerd)	0,47**	–									
3 Percentage 65 jaar of ouder	–0,11	–0,20**	–								
4 Percentage hbo/wo	–0,03	0,39**	–0,23**	–							
5 Aantal inwoners	0,21**	0,51**	–0,18**	0,42**	–						
6 Sociaaleconomische achterstand	0,32**	0,61**	0,06	0,34**	0,54**	–					
7 Gemiddeld inkomen	0,20**	0,21**	0,31**	–0,01	–0,02	–0,23**	–				
8 Percentage niet-religieuze inwoners	–0,18**	0,23**	–0,01	0,06	0,14*	0,03	0,22**	–			
9 Beleving onveiligheid	0,63**	0,46**	–0,10	0,15*	0,27**	0,20**	0,42**	0,04	–		
10 Opkomstpercentage	–0,59**	–0,47**	0,08	–0,16*	–0,43**	–0,68**	0,23**	0,23**	–0,31**	–	
11 Segregatie-index	–0,12	0,26**	–0,03	0,08	0,28**	0,31**	–0,36**	0,01	–0,15*	–0,23**	–

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

allochtonen (log- getransformeerd). In model 2 worden behalve de segregatie-index alle overige gemeentekennmerken toegevoegd. Dit zijn de variabelen percentage 65 jaar of ouder, percentage hbo/wo, sociaaleconomische achterstand, (gemiddeld) inkomen, aantal inwoners, percentage niet-religieuze inwoners, gevoelens van onveiligheid en opkomstpercentage (model 2). Model 2 is het model dat behalve de index voor segregatie alle variabelen bevat waarvoor is gecontroleerd. Door de beperkte beschikbaarheid van segregatiegegevens konden modellen waarin de variabele segregatie-index is opgenomen alleen met de gegevens van 65 gemeenten worden getoetst (modellen 3,4 en 5). We toetsen daarom de hypothesen over effecten van het percentage allochtonen tweemaal, één keer in modellen met en één keer in modellen zonder de variabele segregatie, in beide gevallen in meerdere stappen. In het vervolg zullen eerst de resultaten voor de modellen zonder etnische segregatie worden besproken, die gebaseerd zijn op de gegevens van 246 gemeenten.

Model 1 met alleen de variabele percentage niet-westerse allochtonen verklaart 22 procent van de variantie in de afhankelijke variabele. Conform hypothese 1 laten de resultaten voor dit model zien dat het percentage PVV-stemmen hoger is in een gemeente met een groter percentage niet-westers allochtone inwoners (Model 1, $\beta=0,47$, $p<0,01$). Model 2 laat zien dat het effect ook na toevoegen van de controlevariabelen nog steeds positief en statistisch significant is (Model 2, $\beta=0,18$, $p<0,01$), maar minder sterk is geworden. De afname van de sterkte van het effect kan verklaard worden doordat de controlevariabelen deels met een hoger percentage allochtonen en met een hoger percentage PVV-stemmen samenhangen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de gemiddelde beleving van onveiligheid (positief verband) of voor het opkomstpercentage (negatief verband).

Model 2 verklaart 65 procent van de variantie in de afhankelijke variabele. De uit conflicttheorieën afgeleide hypothese 1 vindt hiermee duidelijke ondersteuning. De uit de contacttheorie afgeleide tegenovergestelde verwachting dat er minder op de PVV wordt gestemd, naarmate er meer allochtonen in een gemeente wonen (hypothese 3) kan worden verworpen.

De resultaten voor de controlevariabelen in model 1 en 2 zijn alleen gedeeltelijk in overeenstemming met verwachtingen gebaseerd op eerder onderzoek. Het percentage inwoners die 65 jaar of ouder is, lijkt niet samen te hangen met een hoger maar juist met een lager percentage PVV-stemmen (Model 2, $\beta=-0,11$, $p<0,05$).

Overeenkomstig met resultaten uit eerder onderzoek is een hoger deel van afgestudeerden van hoger en universitair onderwijs (percentage hbo/wo) gerelateerd aan minder PVV-stemmen (model 2, $\beta=-0,21$, $p<0,01$), een verband dat ook terugkeert in model vijf waarin etnische segregatie is opgenomen. Ook wordt er minder op de PVV gestemd in gemeenten

met een hoger percentage niet-religieuze inwoners (model 2, $\beta=-0,14$, $p<0,01$) en een hogere mate van onveiligheidsgevoelens (model 2, $\beta=0,40$, $p<0,01$). Sociaaleconomische achterstand hangt niet, zoals conflicttheorieën laten vermoeden, samen met een hoger percentage PVV-stemmen (model 2, $\beta=-0,02$, $p>0,05$). Opmerkelijk is dat een hoger gemiddeld inkomen samenhangt met meer stemmen voor de PVV (model 2, $\beta=0,16$, $p<0,01$). Er blijkt echter geen samenhang te zijn tussen PVV-stemmen en het aantal inwoners van een gemeente (model 2, $\beta=-0,09$, $p>0,05$). Ten slotte laat model 2 zien dat in gemeenten waar het gemiddelde opkomstpercentage hoger is, minder op de PVV wordt gestemd (model 2, $\beta=-0,45$, $p<0,01$).

In de modellen 3, 4 en 5 konden we naast hypothesen over het effect van de lokale concentratie van allochtonen met een verkleinde steekproef ook de concurrerende hypothesen toetsen die uit conflicttheorieën en contacttheorie zijn afgeleid over het te verwachten verband tussen etnische segregatie en PVV-stemmen in een gemeente. De bivariate toetsing leverde geen ondersteuning op voor een samenhang tussen deze variabelen (zie tabel 2). Model 3 bevat net als model 1 als enige onafhankelijke variabele het gemeentekenmerk waarin we theoretisch vooral zijn geïnteresseerd, het percentage niet-westerse allochtonen

Tabel 3 OLS-regressie van het percentage niet-westerse allochtonen (log) op het percentage PVV-stemmen (log) en andere verklarende variabelen. Weergegeven zijn de β -waarden, significanties, verklaarde variantie en de N van de 5 getoetste modellen

Onafhankelijke variabelen	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
Percentage niet-westerse allochtonen (log-getransformeerd)	0,47**	0,18**	0,50**	0,52**	0,41**
Segregatie-index				-0,27*	-0,21**
Percentage 65 jaar of ouder		-0,11*			0,13
Percentage hbo/wo		-0,21**			-0,32**
Sociaaleconomische achterstand		-0,02			-0,18
Gemiddeld inkomen		0,16**			-0,12
Aantal inwoners		-0,09			-0,06
Percentage niet-religieuze inwoners		-0,14**			-0,13
Beleving onveiligheid		0,40**			0,39**
Opkomstpercentage		-0,45**			-0,39**
N	246	246	65	65	65
R ²	0,22	0,65	0,25	0,32	0,77

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

(log-getransformeerd). Ook bij een kleinere steekproef ($N=65$) laten de resultaten voor dit model zien dat het percentage PVV-stemmen hoger is in een gemeente met een groter percentage niet-westerse allochtonen (Model 1, $\beta=0,47$, $p<0,01$; Model3, $\beta=0,50$, $p<0,01$). Dit ondersteunt verder de verwachting vanuit conflicttheorieën (hypothese 1) en spreekt de verwachting vanuit de contacttheorie (hypothese 3) tegen.

Om voor de mogelijke effecten van segregatie-index te controleren, werd deze variabele in model 4 toegevoegd. Zoals vanuit conflicttheorieën kon worden verwacht, vinden we dat in gemeenten met meer etnische segregatie minder op de PVV wordt gestemd (model 4, $\beta=-0,27$, $p<0,05$). Dit effect blijft bestaan wanneer in model 5 gecontroleerd wordt voor de andere gemeentekennmerken (model 5, $\beta=-0,21$, $p<0,01$). We beschouwen daarom hypothese 4 als verworpen en hypothese 2 als ondersteund door de data.

Een vergelijking van de effecten van de controlevariabelen tussen de modellen met en zonder etnische segregatie (model 2 en model 5) laat zien dat een aantal verbanden die in model 2 statistisch significant waren dit in model 5 niet meer zijn. Dit kan aan de kleinere omvang van de steekproef liggen. In model 5 is het effect van het percentage inwoners die 65 jaar of ouder zijn niet significant, in tegenstelling tot model 2 (Model 2, $\beta=-0,11$, $p<0,05$; Model 5, $\beta=0,13$, $p>0,05$). Ook voor het gemiddeld inkomen is er geen significant effect meer in model 5 waar in model 2 een positief verband naar voren kwam (Model 2, $\beta=0,16$, $p<0,01$; Model 5, $\beta=-0,12$, $p>0,05$). Ook het effect van het percentage niet-religieuze inwoners is ten opzichte van model 2 niet meer significant (Model 2, $\beta=-0,14$, $p<0,01$; Model 5, $\beta=-0,13$, $p>0,05$).

We hebben ons in dit onderzoek beperkt tot het toetsen van mogelijke log-lineaire samenhangen tussen het percentage PVV-stemmers en het percentage niet-westerse allochtonen in een gemeente. In de literatuur is een reeks theoretische en empirische argumenten naar voren gebracht voor een mogelijk curvilineair en niet-monotone samenhang tussen lokale concentratie van allochtonen en negatieve houdingen ten opzichte van etnische minderheden (Blalock, 1967; Dagevos & Gijsberts, 2005; Rink e.a. 2009; Schlueter & Scheepers, 2010; Schneider, 2008; Tolsma, 2009). Zo stellen Dagevos & Gijsberts (2005, p. 40) 'de positieve effecten van de ruimtelijke concentratie op de contacten die autochtonen met allochtonen hebben, draaien om wanneer er te veel niet-westerse allochtonen in de buurt wonen', want 'wanneer de meerderheid van de bewoners van een buurt... allochtoon is, trekken autochtonen zich juist weer terug in eigen kring' (Dagevos & Gijsberts, 2005, p. 40). Het is echter onduidelijk of de verwachting van zo een curvilineaire samenhang ook naar de macro uitkomst percentage PVV-stemmen kan worden gegeneraliseerd. In een aanvullende analyse hebben we daarom met dezelfde

data getoetst of een curvilineaire modellering van het effect van het percentage niet-westerse allochtonen tot een betere verklaring van het percentage PVV-stemmen kon leiden. De verwachting van een curvilineaire samenhang moest op grond van deze resultaten worden verworpen (Van der Paauw, 2012).

389

5. Conclusies en discussie

Conflicttheorieën zoals de 'integrated group threat theory' (Stephan & Renfro, 2002) of de 'ethnic competition theory' (Coenders, 2001; Scheepers, Gijsbert & Coenders, 2002) laten vermoeden dat in gemeenten met een hogere lokale concentratie van niet-westerse allochtonen ook meer electorale steun is voor een anti-immigratie partij als de PVV. De bekende 'intergroup contact theory' (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2006) richt het oogmerk op het tegenovergestelde effect. In gemeenten met meer allochtonen kan ook meer interetnisch contact tussen autochtonen en allochtonen plaatsvinden, wat wederom samen kan gaan met minder negatieve houdingen ten opzichte van de andere etnische groep en minder steun voor een partij als de PVV. Verder hebben we beargumenteerd dat conflicttheorieën tot de verwachting leiden dat meer etnische segregatie van allochtonen en autochtonen in een gemeente samenhangt met minder steun voor de PVV, terwijl de contacttheorie tot een tegenovergestelde verwachting leidt.

De tegenstrijdige vermoedens die uit deze twee theorieën voortkomen, waren de aanleiding om in het onderhavige onderzoek te toetsen wat op het niveau van de 246 Nederlandse gemeenten met meer dan 20.000 inwoners het verband is tussen het percentage niet-westerse allochtonen en het percentage PVV-stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen in het jaar 2006, het eerste jaar waarin de PVV aan de landelijke verkiezingen heeft deelgenomen. Hierbij hebben we op basis van inzichten uit eerder onderzoek gecontroleerd voor een reeks verdere kenmerken op gemeenteniveau. Dit betreft met name kenmerken van de sociaaleconomische positie van gemeenten (verdeling opleidingsniveaus, gemiddeld inkomen, sociaaleconomische achterstand), de demografische opbouw (leeftijd, verdeling van religies), maar ook kenmerken zoals gevoelens van onveiligheid en opkomst bij de verkiezingen.

Het algemene beeld van de resultaten biedt eerder ondersteuning voor verwachtingen die vanuit conflicttheorieën zijn gemotiveerd dan voor verwachtingen op basis van de contacttheorie. We vonden dat er in 2006 meer op de PVV werd gestemd, naarmate een gemeente een hoger percentage allochtone inwoners had. Verder is het consistent met het perspectief van conflicttheorieën dat er meer op de PVV werd gestemd, naarmate er minder etnische segregatie was in een gemeente. Minder

etnische segregatie betekent meer blootstelling van autochtonen en allochtonen aan elkaar in de lokale woonomgeving. Maar anders dan de contacttheorie zou kunnen doen vermoeden gaat dit volgens onze data samen met meer in plaats van minder stemmen voor de PVV. Dit resultaat is ook in lijn met eerder onderzoek naar verklarende factoren voor het percentage PVV-stemmen op gemeenteniveau (Van der Waal, Koster & Achterberg, 2011). Dit is opmerkelijk in het licht van de grote hoeveelheid evidentie die onderbouwt dat interetnisch contact tot minder negatieve attituden leidt over een etnische 'out-group' (Pettigrew & Tropp, 2006; zie ook Schlueter & Scheepers, 2010). Een mogelijke verklaring voor deze discrepantie is dat het aggregatieniveau van de gemeente veel te hoog is om effecten van interetnisch contact te vinden. Zelfs als in gemeenten met minder segregatie meer positief interetnisch contact plaatsvindt, sluit dit niet uit dat alleen een deel van de autochtonen dit contact daadwerkelijk heeft en hierdoor positievere houdingen ten opzichte van allochtonen aanneemt. Voor autochtonen die geen positief contact hebben met allochtonen, kan de grotere mate van blootstelling aan niet-westerse minderheden in een minder gesegregeerde lokale woonomgeving juist tot een versterking van negatieve houdingen leiden. Vervolgonderzoek naar stemmen op de PVV zou daarom voor effecten van interetnisch contact op het individuele niveau moeten controleren, zoals dit eerder al is gedaan in studies naar negatieve houdingen over etnische 'out-groups' (Schlueter en Scheepers, 2010) en moslims in het bijzonder (Savelkoul, Scheepers, Tolsma & Haagendoorn, 2010).

We hebben voor een aantal gemeentekennmerken gecontroleerd bij onze analyses. Effecten van de controlevariabelen bleken deels ook in lijn te zijn met verwachtingen vanuit conflicttheorieën. We vonden dat gevoelens van onveiligheid samenhangen met meer stemmen voor de PVV en indicatoren van een minder kwetsbare economische of religieuze positie met minder stemmen voor de PVV (percentage hoger opgeleiden, percentage niet-religieuze inwoners). Maar enkele resultaten waren ook niet consistent met onze interpretatie van conflicttheorieën, met name de bevindingen dat in gemeenten met hogere gemiddelde inkomens meer op de PVV werd gestemd en in gemeenten met een groter aandeel van ouderen aan de bevolking dit juist minder het geval was. Bij de resultaten kunnen een tweetal kanttekeningen worden gemaakt. Ten eerste treedt een aanzienlijke variatie op in regionaal gemeten kenmerken, wat leidt tot vertekening van de resultaten voor de kenmerken beleving van de onveiligheid en religieuze positie. Ten tweede werd er bij het meten van de gemeentekennmerken niet gecorrigeerd voor de omvang van de allochtone groep, waarop indicatoren als gemiddeld inkomen, werkloosheidspercentage of gevoelens van onveiligheid mede zijn gebaseerd. Dit is onbevredigend, omdat de theoretische analyse uit-

gaat van gepercipieerde bedreigingen van autochtonen. Bij ons weten speelt deze mogelijke vertekening bij het meten van macrokenmerken op gemeenteniveau in alle ons bekende vergelijkbare studies een rol. Het lijkt belangrijk dat toekomstig onderzoek in kaart brengt in welke mate dit gevonden effecten van macrokenmerken op PVV stemmen kan beïnvloeden.

Een gemeentekenmerk waarvoor naar ons weten nog niet in eerder onderzoek werd gecontroleerd, is het opkomstpercentage bij de verkiezingen. We hebben gevonden dat er minder op de PVV werd gestemd, naarmate het opkomstpercentage in een gemeente hoger was. Hiervoor zijn verschillende interpretaties mogelijk. Een mogelijkheid is dat de PVV uit het reservoir van ontevreden kiezers put die eerder geneigd zijn om niet aan verkiezingen deel te nemen. In gemeenten waar relatief meer kiesgerechtigden ontevreden zijn over de gevestigde politieke orde, zijn volgens deze interpretatie meer niet-stemmers te vinden, maar ook meer aanhangers van de PVV. Een tweede interpretatie is dat een hoge verkiezingsopkomst is gerelateerd aan andere sociaaleconomische factoren die bijdragen aan minder electorale steun voor de PVV. Zo viel op dat de verkiezingsopkomst hoger is in gemeenten met minder niet-westerse allochtonen en minder sociaaleconomische achterstand. Dit leidt tot mogelijk vervolgonderzoek tot de interessante vraag of het opkomstpercentage bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2010 nog steeds op dezelfde manier was gerelateerd aan het percentage stemmen voor de PVV. In 2010 gold de PVV voor een groter deel van de bevolking dan in 2006 als een acceptabele partij om op te stemmen, zodat de partij erin zou kunnen zijn geslaagd om meer kiesgerechtigden te mobiliseren die anders helemaal niet zouden hebben gestemd. Het verband tussen percentage PVV-stemmen en verkiezingsopkomst zou volgens deze interpretatie voor de verkiezingen van 2010 zwakker moeten zijn dan voor die van 2006.

Uit dit onderzoek is gebleken dat bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 een hoger percentage niet-westerse allochtonen in een Nederlandse gemeente samenhangt met een hoger percentage stemmen voor de PVV. Dit bleek ook het geval nadat voor de invloeden van een reeks andere gemeentekenmerken was gecontroleerd. Conflicttheorieën bleken een betere heuristiek dan de contacttheorie te zijn voor het voorspellen van macrokenmerken van gemeenten die de verschillen tussen gemeenten in PVV-stemuitslagen kunnen verklaren. Dit is opmerkelijk, gezien de sterke evidentie die onderbouwt dat interetnisch contact tot positievere opvattingen over een etnische 'out-group' leidt. Toekomstig onderzoek zou daarom meer inzicht moeten verschaffen in het precieze samenspel van micromechanismen en macrokenmerken bij de totstandkoming van verkiezingsuitslagen voor anti-immigratiepartijen als de PVV.

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op de masterscriptie van Marnix van der Paauw, 'Bekend maakt onbemind! Een studie naar het effect van het percentage niet-westerse allochtonen op het percentage PVV-stemmen onder autochtone kiesgerechtigden, in 246 gemeenten en in de gemeente Amsterdam, in 2006', Rijksuniversiteit Groningen, januari 2012. Richt correspondentie aan Andreas Flache, afdeling theoretische sociologie, Rijksuniversiteit Groningen, 9712 TG Groningen, tel. 050-3636214, e-mail: a.flache@rug.nl. Marnix van der Paauw (mvdpaauw@me.com) is afgestudeerd socioloog (master) aan de Rijksuniversiteit Groningen en Andreas Flache is als hoogleraar verbonden aan de vakgroep Sociologie van de RuG en het Interuniversity Center for Social Science Theory and Methodology (ICS). De auteurs danken René Torenvlied (Institute of Public Sector Management, Universiteit Leiden) en de redactie van *Mens & Maatschappij* voor waardevolle suggesties bij dit onderzoek. Ook danken de auteurs drs. H.J.W. van der Paauw voor zijn hulp bij de redactionele bewerking van de tekst.
2. Allochtonen (CBS) = Alle personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren vormen de eerste generatie en allochtonen die in Nederland zijn geboren de tweede generatie. Allochtonen van de eerste generatie worden onderverdeeld in de herkomst-groeperingen westers en niet-westers op grond van hun geboorteland. Ze worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend als ze zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië.
3. De volgende formule wordt gebruikt voor de berekening van de segregatie-index. $D = \Sigma 0,5 * |(xi * 100 / xt) - (yi * 100 / yt)|$ xi is het aantal leden van een groep dat in wijk i woont, en xt is het aantal dat in stad t woont, yi is het aantal van de referentiegroep dat in wijk i woont, en yt is het aantal van de referentiegroep dat in stad t woont (Van der Laan Bouma-Doff, 2005).
4. Er zijn meerdere transformaties uitgevoerd. De log/log transformatie bleek het beste te voldoen aan de voorwaarden die aan multivariate regressieanalyse worden gesteld.
5. Op het percentage niet-westerse allochtonen en het percentage PVV stemmen is voor de beschrijvende statistiek geen log-transformatie toegepast.

Literatuur

- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge: Cambridge, Addison-Wesley publishing Addison-Wesley publishing company.
- Blalock, H.M. (1967). *Toward a theory of minority-group relations*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Coenders, M. (2001). Nationalistic attitudes and ethnic exclusionism in a comparative perspective: *An empirical study of attitudes toward the country and ethnic immigrants in 22 countries*. Nijmegen: Radboud University.
- Coenders, M., Lubbers, M., & Scheepers, P.L.H. (2004). Overview of theories, hypotheses and results on attitudes of majorities towards minorities. University of Nijmegen.
- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen. *Migrantenstudies*, 20, 3, 145-168.

- Dagevos, J., & Gijsberts, M. (2005). Uit elkaars buurt: De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming. Hoofdstuk 3: contacten van autochtonen met allochtonen (p. 40-41). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hjerm, M. (2009). Anti-immigrant attitudes and cross-municipal variation in the proportion of immigrants. *Acta Sociologica*, 52, 1, 47-62.
- Huisman, M., & De Vries, R.M. (2007). Regressieanalyse: Assumpties. Rijksuniversiteit Groningen.
- Laan Bouma-Doff, W. van der (2005). *De buurt als belemmering*, Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Lubbers, M., Gijsbers, M., & Scheepers, P. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41, 345-378.
- Lubbers, M., Scheepers, P., & Billiet, J. (2000). Multilevel modelling of Vlaams Blok voting; individual and contextual characteristics of the Vlaams Blok vote. *Acta Politica*, 35, 4, 363-398.
- Massey, D.S., & Denton, N.A. (1988). The dimensions of residential segregation. *Social Forces*, 67, 2, 281-315.
- Miles, J., & Shevlin, M. (2001). *Applying regression & correlation: A guide for students and reseachers*. London: SAGE Publications Ltd.
- Paauw, M. van der (2012). 'Bekend maakt onbemind! Een studie naar het effect van het percentage niet-westerse allochtonen op het percentage PVV stemmen onder autochtone kiesgerechtigden, onder 246 gemeenten en de gemeente Amsterdam in 2006'. Masterscriptie Opleiding Sociologie, Rijksuniversiteit Groningen.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Reviews Psychology*, 49, 65-85.
- Pettigrew, T.F., & Tropp, L.R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 5, 751-783.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 60, 4, 586-611.
- Rink, N., Phaet, K., & Swyngedouw, M. (2009). The effects of immigrant population size, unemployment, and individual characteristics on voting for the Vlaams Blok in Flanders 1991-1999. *European Sociological Review* 25, 4, 411-424.
- Savelkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J., & Hagendoorn, L. (2010). Anti-Muslim attitudes in The Netherlands: Tests of contradictory hypothesis derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory. *European Sociological Review*, 27, 6, 741-758.
- Scheepers, P., Gijsberts, M., & Coenders, M. (2002). Ethnic exclusionism in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 18, 17-34.

- Schlueter, E., & Scheepers, P. (2010). The relationship between outgroup size and anti-outgroup attitudes: A theoretical synthesis and empirical test of group threat- and intergroup contact theory. *Social Science Research*, 39, 2, 285-295.
- Schneider, S.L. (2008). Anti-immigrant attitudes in Europe: Outgroup size and perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 24, 53-67.
- Stephan, W.G., & Renfro, C.L. (2002). The role of threat in intergroup relations. In: Mackie, D.M. and Smith, E.R. (red). From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups (191-207). New York: Psychology Press.
- Tolsma, J., Lubbers, M., & Coenders, M. (2008). Ethnic competition and opposition to ethnic intermarriage in the Netherlands: A multi-level approach. *European Sociological Review*, 24, 215-230.
- Tolsma, J. (2009). Ethnic hostility among ethnic majority and minority groups in the Netherlands: An investigation into the impact of social mobility experiences, the local living environment and educational attainment on ethnic hostility. Dissertation. Radboud Universiteit Nijmegen.
- Vervoort, M., & Dagevos, J. (2008). Stagnatie in de sociale integratie: Waarom vrijetijdscontacten tussen allochtonen en autochtonen in de afgelopen jaren niet zijn toegenomen. *Mens & Maatschappij*, 83, 2, 151-167.
- Waal, J. van der, de Koster, W., & Achterberg, P. (2011). Stedelijke context en steun voor de PVV: Interetnische nabijheid, economische kansen en cultureel klimaat in 50 Nederlandse steden. *Res Publica*, 53, 2, 189-207.

Hyperlinks

- Verkiezingspamflet Partij Voor de Vrijheid (PVV) Tweede Kamerverkiezingen 2006, geraadpleegd op 17 juli 2012.
http://www.pvv.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=788&Itemid=139
- COROP-gebieden 2006, geraadpleegd op 17 juli 2012.
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/F40C0A58-7E1E-4BD5-93B3-F050153117B3/0/2006cr.pdf>
- Politieregio's 2006, geraadpleegd op 17 juli 2012.
<http://www.zorgatlas.nl/thema-s/gebiedsindelingen-en-topografie/gebiedsindelingen/politieregio-s-2010/>